

Написано от Христо Христов
Събота, 18 Февруари 2012 12:51

Сайтът Държавна сигурност.com представя поредица за тайното прочистване на досиетата в края на управлението на БКП през 1990 г. Тя има пряко отношение към [предстоящото дело в Конституционния съд](#), където е оспорен текст от закона за досиетата, по който през последните 5 години бяха огласени стотици агенти на ДС с прочистени или заличени досиета.

Поредицата разкрива причините, поради които БКП и ДС пристъпват към унищожаване на досиетата на агентурния апарат през януари 1990 г.

В [част 1](#) беше припомнена обстановката в МВР и ДС след оглавяването на вътрешното министерство от ген. Атанас Семерджиев и зам.-министър Любен Гоцев в началото на 1990 г.

[Част 2](#) представя по какъв начин Държавна сигурност е създавала, обработвала и систематизирала огромния документооборот в своята дейност. Добива се и представа какво се крие в архива на репресивния апарат на БКП.

[Част 3](#) разкрива как се стига до решението за бързото прочистване на архивите след обсъждане на проблема на няколко колегиума на МВР през януари 1990 г.

В [част 4](#) се разказва за механизма, по който един голям процент от агентите на

Написано от Христо Христов
Събота, 18 Февруари 2012 12:51

репресивния апарат на БКП с прочистването на досиетата са превърнати в „картотекирани сътрудници“.

Част 5 осветлява унищожаването на досиетата в [Първо главно управление](#) на ДС (разузнаването).

Тайната операция за прочистването на архивите и на действащите оперативни дела обхваща всички поделения на МВР с изключение на едно – Първо главно управление на ДС (ПГУ, разузнаването). Архивът на ПГУ е самостоятелен от този на МВР и се ръководи по строго секретна [инструкция за оперативния отчет на ПГУ](#) от 20 ноември 1976 г., подписана от министър ген. Димитър Стоянов. За разлика от МВР външно-политическото разузнаване систематизира делата в други архивни фондове:

⋮

- фонд №1 – лични и работни дела на агентурата;
- фонд №2 – дела за оперативни разработки, проверки и наблюдение;
- фонд №3 – дела за обектови разработки;
- фонд №4 – литерни дела;
- фонд №5 – дела на Второ главно управление на ДС;
- фонд №6 – дела на Разузнавателен отдел – Управление Гранични войски.
- фонд №7 – дела на оперативния състав на ПГУ;
- фонд №8 – дела на оперативни работници на обществени начала;
- фонд №9 – служебен архив;
- фонд №10 – оперативна преписка с резидентурите;
- фонд №11 – партиен архив.

Личните дела на агентурата се съхраняват до навършване на 75-годишна възраст на лицето. Работните дела на агентурата – до 15 години след предаване на делото в

Написано от Христо Христов
Събота, 18 Февруари 2012 12:51

архива. Делата на съдържатели на явочни и конспиративни квартири – до 10 години след архивирането им. Делата за оперативна разработка, проверка и наблюдение – до навършване на 75-годишна възраст на обекта. Делата за обектова разработка се съхраняват за постоянно, а литерните дела – до 15 години след предаването им в архив. След изтичането на тези срокове делата се подлагат на експертиза от специална комисия при служба “Картотека и архив” (КА) в ПГУ, която определя историческата, научната, справочната и учебната стойност на делата. Определените за постоянно запазване материали се подреждат по фондове в историческия архив, а неценните се описват в протоколи и се предлагат за унищожение.

Прочистване преди заповедта на Атанас Семерджиев

Чистката в разузнаването предшества заповедта на министъра и преминава през няколко етапа. Унищожаването на архивни дела в ПГУ започва месец след смяната на Живков на 10 ноември 1989 г. *„Унищожаването на дела от нашия архив започна от средата на декември 1989 г. Тогава започнаха да се теглят дела по искане на началниците на отдели и на ръководството на управлението”*,^[1] посочва подп. Радко Тодоров, началник на служба “Картотека и архив” в ПГУ от 1975 г.

Прочистването на определени дела е наредено с устна заповед на отговарящия за разузнаването зам.-министър ген. Стоян Савов. Работата е възложена на тесен кръг от 3-4 души, чиято задача е да извършат преглед на предоставените им досиета. В нея участват само хора от ръководството на ПГУ. Материалите са пресявани в кабинета на ген. Савов в централата на разузнаването на ул. “Хайдушка поляна” 12. Кирил Филипов, един от разузнавачите, посветени в акцията, посочва:

„Участвах в комисия за експертна оценка на архивни дела заедно с ген. Владимир Тодоров и ген. Иван Горинов в края на ноември или началото на декември 1989 г. Работихме около една седмица. За делата, които предложихме да бъдат унищожени, изготвихме протокол. Делата ги преглеждахме, взимахме си бележки и ги докладвахме на ген. Тодоров. И той хвърляше по някой поглед. Делата ги преглеждахме в кабинета на ген. Стоян Савов. Там ни се носеха чрез секретарката на ген. Вл. Тодоров Стоянка

Написано от Христо Христов
Събота, 18 Февруари 2012 12:51

Дюлгерова, като заявката правеше ген. Иван Горинов”.

За това какви точно дела най-напред е трябвало да бъдат прочистени разкрива бившият зам.-началник на ПГУ ген. Иван Горинов в периода 1975-1990 г., отговарящ за кадрите и тила в разузнаването: *„Бях повикан с другите заместници при началника Владо Тодоров и тогава Савов даде указания да се прочистят архивите, като каза точно: “Вече вражеска емиграция няма, почнаха да си идват тук и трябва архивът да се разтовари от тия материали, да се махнат, да се унищожат”.*

Комисията окончателно приключва работа около 10 декември 1989 г. Протоколът за унищожаване на предложените досиета е утвърден от зам.-министър Стоян Савов на 20 декември 1989 г., преди министърът на вътрешните работи Георги Танев да е заменен от ген. Атанас Семерджиев. Комисията преглежда дела от 60-те и 70-те години, но не е ясно колко на брой и разработки срещу какви лица са унищожени тогава.

Чистката по заповед на генералите Савов и Тодоров

ПРЕДЛОЖЕНИЕ
Поздравяване на експертна на архивни дела по
определяния отчет на ПУ-ДС с изтеклъ срок
на съхранение

Съгласно член 15.2 от действащата Инструкция за
определяния отчет на ПУ-ДС, архивните дела с изтекъл срок 3
съхранение подлежат на експертна за определяне на тяхната
оперативна, историческа и учебна стойност.

Масабното прочистване на досиетата в разузнаването обаче започва в началото на 1990 г. *„През януари 1990 г. на съвещание Владо Тодоров (началникът на ПГУ, б. а.) даде указания за разчистване на делата по инструкция на Савов”, посочва зам.-началникът на разузнаването ген. Иван Горинов.*

Формалното предложение за унищожаване на делата е направено от началника на служба “Картотека и архив” в ПГУ подп. Радко Тодоров на 8 януари 1990 г.

Написано от Христо Христов
Събота, 18 Февруари 2012 12:51

Документът е съгласуван с първия зам.-началник на ПГУ ген. Георги Манчев и началника на управлението ген. Владимир Тодоров., а с резолюция от 9 януари 1990 г. е утвърден от зам.-вътрешния министър ген. Стоян Савов. В предложението началникът на архива в разузнаването Радко Тодоров посочва:

„Понастоящем в архива на ПГУ-ДС се съхраняват около 60 000 тома дела, систематизирани по определени класификационни признаци в 11 архивни фонда. Трябва да се отбележи, че не малка част от архивните дела с изтекъл срок на съхранение не представляват оперативна или някаква друга ценност и тяхното по-нататъшно съхранение е нецелесъобразно.

По принцип съхраняването на архивни дела е свързано с непрекъснати нужди от разширяване на площта за архивохранилища, като се има предвид, че в архива на ПГУ годишно постъпват над 1500 дела.

Тези нужди се компенсират отчасти и чрез периодичното освобождаване на хранилищна площ от неценни архивни дела.

Изхождайки от гореизложеното, предлагам да бъде създадена със заповед на началника на ПГУ специална експертна комисия при служба “КА” на ПГУ със задача определянето на оперативна и друга ценност на архивните дела с изтекъл срок на съхранение.”

Върху документа началникът на разузнаването ген. Владимир Тодоров е поставил резолюцията: *„Лично доложете това на комисията и списък на категорията дела, които трябва да бъдат унищожени”*. Предложението е официално регистрирано в ПГУ под №2570 на 2. II. 1990 г. Последният път, когато е назначена такава комисия в разузнаването е през 1974 г. И тогава обаче не се стига до унищожаване на досиета и материалите отново са върнати на съхранение в архива.

Групата на ОРОН

Прегледът на досиетата и извършването на експертна оценка на делата е поверен на специални служители от ПГУ. За членове на комисията са избрани т. нар. оперативни работници на обществени начала (ОРОН).

Те са пенсионирани разузнавачи с дългогодишен стаж в управлението, заемащи длъжности преди пенсионирането си от началник на отдел до зам.-началник на ПГУ.

Водят се на специален щат и се ползват с доверието на ръководството. Групата на ОРОН наброява около 15 души. Тя извършва прегледа на делата в една от залите на школата на управлението.

Богдан Христов, началник на отдел в ПГУ до пенсионирането му през 1987 г., след което работи като ОРОН, посочва:

„Някъде в началото на 1990 г. група ОРОН бяхме извикани при началника на управлението ген. Тодоров и ни беше прочетена заповед, с която ни се възлагаше да прегледаме и оценим архивни дела с оглед на тяхната оперативна и историческа стойност. Работех с група колеги в залата на школата “Хр. Ботев”

Написано от Христо Христов
Събота, 18 Февруари 2012 12:51

Делата се носеха от Радко Тодоров и сутрин ги намирахме на масите поставени в кутии пред работните места. Бяха ни раздали тетрадки, в които записвахме номера на делото, установъчни данни, псевдоним ако има такъв, име и накрая оценка. В бележниците вписвахме данните само за делата, които по наша преценка подлежаха на унищожение”.

Иван Албански, ОРОН, зам.-началник на ПГУ, пенсиониран през 1986 г., казва:

“Материалите се донасяха сутрин рано от Радко Тодоров в кутиите, в които са били съхранявани до този момент. Извършвахме прочит на делата и в отделна тетрадка отбелязвахме номера на делото, установъчните данни и коя година лицето е напуснало страната.

Аз отбелязвах и от коя година са последните данни. Ако имаше псевдоним, го отбелязвахме и него. Тези дела, които аз прегледах, бяха предимно на лица, които са напуснали страната по незаконен начин, българи и чужденци. Тетрадките накрая бяха взети от Радко Тодоров”.

Спас Велев, ОРОН, зам.-началник на отдел в ПГУ до 1986 г.: *”Беше ни казано, че трябва да се прочистят материали от стария архив, не само дела, но и материали. Казаха ни да разчитаме на оперативния ни нюх, по наша преценка”.*

Георги Шкутов, ОРОН, бивш секретар на партийния комитет в ПГУ, пенсиониран през 1986 г.: *„Не се подписвахме при получаването или при връщането на делата. Оценката я правехме въз основа на два критерия - има ли делото оперативна или историческа стойност. На делата, които трябваше да се запазят, пишех на корицата резолюция “Да се запази”. На другите дела пишех: “За унищожаване”.*

Изгаряне на досиетата в пещите на комбината в Перник

Написано от Христо Христов
Събота, 18 Февруари 2012 12:51

Георги Манчев, първи зам.-началник на ПГУ и началник на Научно-техническото разузнаване:

„Със заповед на ген. Владимир Тодоров се назначи комисия, към която беше прикрепена група от експерти. Касаеше се за стари дела с изтекла давност, от група № 2. Подбор на дела за проверка не е правен. Предоставянето на делата на експертната група се извършваше от Радко Тодоров. Председател на комисията бях аз. Комисията имаше задача да осигури организацията по прегледа на делата. Имаше експертна група от около 15 души бивши служители, които се водеха като оперативни работници на обществени начала.

Проведоха се няколко заседания на ръководството на ПГУ, в които участваше и Радко Тодоров, за организиране на работата. Критериите за съхранение на делата бяха оперативна и историческа стойност, по тези показатели експертите извършваха оценката. Имаше тетрадки, в които се вписваше мнението на експертите по делата. Нямахте отделни списъци за унищожаване и съхраняване на делата. На базата на тетрадките се изготвяха протоколи под ръководството на Р. Тодоров в служба „КА“. Не знаех колко бяха, но бяха натоварени на един закрит камион и закарани в Перник за унищожение”.

Секретните материали са товарени на камиони и през нощта са откарвани в Перник, където са изгаряни в пещите на металургичния комбинат „Ленин“ (днес „Стомана“-Перник).

„Хиляди дела са унищожени предимно чрез изгаряне. Меленето с машини е било трудоемко и е било невъзможно да се изпълни в кратки срокове, както е указвала заповедта. Имайки предвид член 1-ви на тогавашната конституция за ръководната роля на партията, за това че трябва да има класово-партиен подход, предполагам, че определени длъжностни лица са се опасявали дори от формално разминаване с действащите закони”, заявява Валери Първанов, прокурор, разследвал чистката на архива в ПГУ.

За месец един ОРОН унищожаваше между 800 и 1000 дела. При 90 процента от случаите предложенията са били за унищожаване. Някои от ОРОН продължават да работят с делата до месец май 1990 г. Грубите изчисления показват, че в разузнаването са

Написано от Христо Христов
Събота, 18 Февруари 2012 12:51

изгорени между 10 000 и 20 000 досиета.

„Не сме се водили от заповедта на Семерджиев. В разузнаването имаше специални инструкции, които даваха право на началника да определя комисии за преглеждането и унищожаването на стари дела”, признава ген. Владимир Тодоров.

Твърдението на министър Семерджиев, че акцията за досиетата е предприета с главен мотив да се запазят архивите от посегателства, както в ГДР, където на 15 януари 1990 г. централата на ЩАЗИ е атакувана от протестиращи, не се потвърждава, защото в ПГУ чистката започва преди събитията в ГДР.

Цялата операция приключва малко преди първите демократични избори през юни 1990 г., когато са съставени формализирани протоколи за унищожените дела. Те са утвърдени от назначения през февруари 1990 г. ген. Румен Тошков, заел мястото на ген. Тодоров.